

Egy bányászfalu élete

- Az ipar változásainak hatása a társadalomra és az épített környezetre Csingervölgyben-

-TDK dolgozat, 2013, Budapest-

Szerzők:

Gombos Adrienn, BME építész (osztatlan) képzés, V. évfolyam

Gatter Kornél, ELTE szociológus (BA) képzés, III. évfolyam

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS.....	3
1.1 A KUTATÁS CÉLJA	3
1.2 MÓDSZERTAN	3
2. AJKA – CSINGERVÖLGY.....	4
2.1 VIKTORTELEP	5
2.2 ALSÓCSINGER	7
2.3 ÖSSZEHAJONLÍTÁSOK	9
2.3.1 ÖSSZEVETÉS AJKA BELVÁROSÁVAL	9
2.3.2 ÖSSZEHAJONLÍTÁS MÁJ BÁNYÁSZTELEPÜLÉSEKKEL	12
3. GAZDASÁG, TÁRSADALOM ÉS AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÁTALAKULÁSA.....	15
4. HELYZETELEMZÉS	22
4.1. TÁRSADALOMMAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK	23
4.2. ÉPÍTETT KÖRNYEZETTEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK.....	24
4.3 FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK.....	27
5. ÖSSZEGZÉS	29
6. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	30
7. MELLÉKLETEK	31
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	38
8.1. INTERNETES FORRÁSOK	39

1. BEVEZETÉS

Dolgozatunkban az Ajka déli részén található Csingervölgy térbeni-társadalmi szerkezetével foglalkozunk. A BME 2013-as településkutató táborában szerzett saját tapasztalatainkból és eredményeinkből indulunk ki. A terület a barnakőszén-bányászattal párhuzamosan, főleg annak kiszolgálására épült be az 1870-es évektől, ezek az építkezések a környék arculatát a mai napig meghatározzák. Mivel a kitermelés egészen 2004-ig folyt, tehát a téma aktuális, kezdetben a helyi bányászok életére voltunk kíváncsiak. Érdeklődésünk azonban gyorsan kiterjedt a település és lakói jelenlegi helyzetére.

1.1 A KUTATÁS CÉLJA

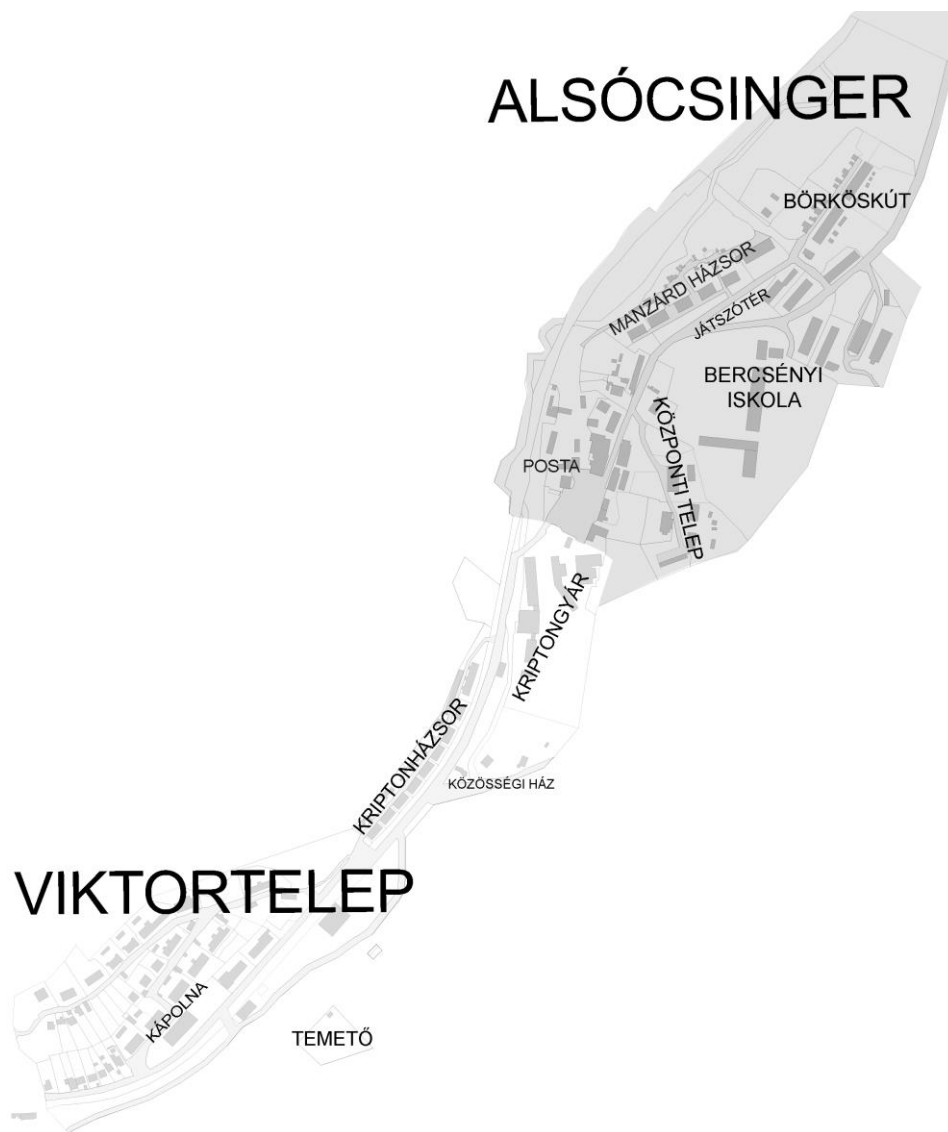
Kezdeti hipotézisünk szerint a bányászat nagymértékben befolyásolja a falubeliek életét a pusztá munkáltatáson túl is. Kutatási kérdéseink a helyiek életmódjára és ennek gazdasági meghatározottságára irányulnak. Célunk a gazdasági szerkezetváltás okozta társadalmi, gazdasági és építészeti hatások, illetve ezek recepciójának felmérése. Ez természetesen elképzelhetetlen lenne a lakosság viszonyrendszereinek feltérképezése nélkül.

1.2 MÓDSZERTAN

Mivel egy hetet töltöttünk a városban, a terep folyamatos bejárása, illetve részletes fotódokumentációja magától értetődő lehetőségként adódott. Először egyszerűen az itt lakóktól informálódunk, többféle nézőpont megismerése érdekében igyekeztünk különböző korú és életmódú emberekkel beszélni (tanulók és nemrég végzettek, friss családok, középkorúak, nyugdíjasok). Beszélgetőpartnereink kiválasztásához a hólabda-módszert is alkalmaztuk, jellemzően anonim módon vettünk fel adatokat. A meghatározó személyiségek, illetve a döntési pozíciókkal bíró közszereplők fokozatosabb megismerésével egyre pontosabb kérdéseket tudtunk feltenni; S. Kvale könyve alapján strukturált mélyinterjúkat készítettünk. Ajka többi részével, illetve szakirodalmakból megismert más bányásztelepülésekkel összehasonlítva pedig jobban érthetővé válnak a falu jellegzetességei.

2. AJKA – CSINGERVÖLGY

Csingervölgy Ajka közigazgatási körzetéhez tartozik, a város délkeleti részén található a belvárostól közúton 4, légvonalban 2,5 km-re. Bódén keresztül, a Csingeri úton közelíthető meg, autóval és biciklivel is, illetve három helyi buszjárat közlekedik ide a belvárosból, a Somló Volán üzemeltetésében. Nevét a Csinger patak festői szépségű völgyéről kapta, amelyben található; az út bal oldalán házsorok, jobb oldalán a hegy határolják. Ajka 2001-es népszámlálásra támaszkodó 2008-as Integrált Városfejlesztési Stratégiája (a továbbiakban: IVS) adatai szerint 775 fő él itt 236 lakásban.

1. térkép: Csingervölgy

A bánya már a kezdetektől fogva gyakorlatilag minden építkezésért és bontásért felelős. A régi középületek, szolgáltatások túlnyomó része fokozatosan megszűnt; a településen mára csupán posta és egy helyi egyesület által használt közösségi ház, egy kápolna, illetve a temető és a ravatalozó található. A bánya volt épületei néhány kivétellel üresen állnak, a többit ipari tevékenységre használják fel. A szintén a területhez tartozó Bercsényi Miklós Szakközépiskolába nem a helyiek járnak, ami problémákat is okoz (ld. lentebb). A szomszédos Parkerdőt és az ottani Bányászati Múzeumot szintén elsősorban nem az itteni lakosok látogatják, a Parkvendéglő kivételével. Szolgáltatásként említhető még a kenyeres kocsi, a "mozgóbolt", ami minden hétköznap (kb. 2-3 óra alatt) bejárja az egész völgyet. Kenyér és egyéb pékáru, konzervek, tészták, üdítőitalok kaphatók itt, a lakók bolt hiányában alkalmasint innen is vásárolhatnak, bár az árak magasabbak azonos termékért, mint Ajka belvárosában.

A helyiek Csingervölgyet ritkán mondanak, mindenki tudja, hogy Csingervölgynek két része van: Alsócsinger és Viktortelep (illetve régen ide tartozott Felsőcsinger is, ami északkeletre, az Úrkúti út közelében helyezkedett el). A belvárosiak jellemzően különállóként emlegetik ezt a településrészt, és már első érkezésünkkor kiderült, hogy a helyiek, bár minden nap „bejárnak”, sem elsősorban ajkainak vallják magukat. Az önálló identitást feltételező állításunkat minden interjúnk megerősítette, de a két falurész lakói jellemzően két különböző attitűdcsoporthoz képviseltek.

A terület megismerésében kikerülhetetlen szereplő a Csingervölgyért Egyesület, ami a városvezetéstől 2010-ben kapott Közösségi házban működik. A bányász hagyományok őrzése mellett számtalan más identitás-megtartó és erősítő feladatot is vállalnak, mint például a gyerekek foglalkoztatása vagy a lakható környezet fenntartása.

"Ennek a háznak vannak viszonylagosan standard programjai, ilyen például a torna, a szaktorna, akkor a gyerekek számára szoktunk kézműves foglalkozást csinálni, vagy csak egyszerűen lemegyünk, kinyitjuk, a közösségi pályázaton nyert különböző játzóeszközökkel lehet csocsózni, pingpongozni." *1

---

¹ 2013.08.30/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

A közös programokon kívül családi ünnepeket, vagy ballagásokat tartanak itt a helyiek, illetve karácsonyi, és húsvéti műsorokat adnak elő a gyerekek. Az egyesület részt vett és vesz a 2006-ban épült kápolna és környezetének létesítésében és fenntartásában, valamint létrehozták a Bányász Emlékparkot (a Bányászati Hivatal támogatásával).

A már említett Parkerdő, és a völgy természeti szépségeit is csak kevéssé használják ki, egy forrásunk szerint² a turistaútvonalak kiépítettsége hiányos.

2.1 VIKTORTELEP

Viktortelep az út mentén, 1921-től fokozatosan épült ki a bánya mérnökei és tisztviselői számára – a helyiek „Kezitsókolom-telepnek” nevezték³, ami jól mutatja a társadalmi különbségeket. Azóta a telep a domboldalon felfelé családi, iker- és társasházakkal egészült ki, ezek mindegyike magántulajdonban van⁴. A településrész nem túl nagy területen és mindössze négy utcán helyezkedik el, amelyek neve: Gárdonyi Géza utca, Csákány utca, Bányász utca és Feketegyémánt utca. A legfelső Gárdonyi Géza utcában régen egy iskola üzemelt, aminek egyik terme az istentisztelet színteréül szolgált a kis templom építése előtt. Az épületek többsége jó és közepes minőségű, egy-két felújított épület található itt, de romos és veszélyes egyáltalán nem.

1. kép. Félig felújított lakás

2. kép. Gárdonyi Géza utca

3. kép. Kápolna

---

² 2013.08.27/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

³ Tomózer József: Csingervölgy története, Csingervölgyi történetek, 28. oldal

⁴ Az Ajka Város Önkormányzatától kapott tulajdonviszony-térkép alapján

A terület viszonylag csendes, az utcákon nincs nagy forgalom, illetve gyakorinak tűnt a biciklis közlekedés. Itt helyezkedik el a régi művelődési ház, ami ma vasüzemként funkcionál. Szolgáltatások nincsenek, csak egy kápolna található itt 2006 óta. Ehhez egy kisebb zöld terület tartozik, aminek egy része egy tiszta és rendezett játszótér, jó minőségű és állapotú játékokkal. A telepről a fiatal anyukák ide szokták hozni a gyerekeket játszani⁵, mert a házakhoz általában csak egy kisebb kert kapcsolódik. Az interjúkészítés során azt tapasztaltuk, hogy az itt lakók többsége nyugodt, csendes vidéknek találja a területet és szeret itt élni.

*"Viktortelep azért kedves nekem, mert két hónapja költöztem ide Budapest környékéről, elegendő volt ott abból és ez a viszonylagos nyugalom itt megvan."*⁶

A lakók mintegy kétharmada már évtizedek óta itt él, a többsége középkorú, vagy nyugdíjas, de az elmúlt években informátoraink szerint egyre több fiatal költözik ide⁷, vagy szeretne ideköltözni. Eladó ingatlan Viktortelepen az ingatlan.com alapján nincs⁸, és bár az augusztusi terepbejáráson egy beszélgetésből értesültünk egy eladó lakásról⁹, erről írásos nyomot sehol sem találtunk; röviden, úgy tűnik, idekerülni csak örökléssel lehet. Például egy, a Gárdonyi Géza utcában lakó 26 éves férfi¹⁰, aki nemrég költözött ide, a nagyanyja lakását örökölte meg; a lakást szabadidejükben újítják fel, mellette Ajkán dolgoznak. Az aktív lakók többsége egyébként is Ajkára jár dolgozni, csak ott van munkalehetőség.

2.2 ALSÓCSINGER

A völgy hagyományosan szegényebb része, itt eredetileg is egyszerű vajúroknak építették a bányászlakásokat¹¹. Alsócsinger a Központi telepet, a Vájár utcát és a Felsőcsingeri utat foglalja magába.

Alsócsinger egyik jellegzetes része a négy nagyobb épületegyüttesből álló Központi telep. A Központi telep 3 szám alatt Ajka Csingervölgy Postakirendeltsége nyit ki hétköznaponként 8 órától 10:40-ig. A

---

⁵ 2013.08.28/6 interjú, ld. az 1. mellékletben

⁶ 2013.08.27/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

⁷ 2013.08.27/7 interjú, ld. az 1. mellékletben

⁸ táblázat, ld. a 2. mellékletben

⁹ 2013.08.27/7 interjú, ld. az 1. mellékletben

¹⁰ 2013.08.27/8 interjú, ld. az 1. mellékletben

¹¹ Tomózer József: Csingervölgy története, Csingervölgyi történetek, 20-21. oldal

másik helyi intézmény a Bercsényi Miklós Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium a Felsőcsingeri úton. Jelenleg kb. 400, 10 éve 1300 diák járt ide, harminc éve azonban még körülbelül háromezer tanulója volt. Az épület jó állapotú.

A lakosság itt kevésbé mondható stabilnak, de a kapcsolatháló részben azért természetesen működik. Ingatlant itt lehet venni a legolcsóbban, mégis nehezen tudják eladni a lakásokat, mert a többség azt gondolja, hogy Csinger rossz hely, rossz emberek laknak itt és emiatt nem szeretnék ideköltözni. A lakosok egy része pár problémát leszámítva (bolt hiánya) azt gondolja, hogy jó itt lakni, a másik része legszívesebben elmenekülne innen, de nem teheti meg.

*"Én itt születtem, meg a nővérem is, mindenki. Jó hely, csendes, csak tényleg, olyan normális lakók kellenének, akik nem félnek a fűnyírástól. Érted, nem szeretik a munkát."*¹²

4. kép. Önkormányzati lakás

5. kép: Börköskút utcakép

6. kép. Központi telep

Alsócsinger, mint Vikortelep, szintén gyönyörű táji környezetben helyezkedik el. Az épületek állapota közepes összképet mutat, egyes esetekben inkább rossznak minősíthető. Teljesen felújítottak csak a Központi telepen találni, azonban életveszélyes állapotú is van, a régi irodaház a Felsőcsingeri út végén. Mivel a házakhoz jellemzően szintén csak kisebb kert tartozik, itt is épült játszótér a gyerekeknek. A játékok jó minőségűek, de a fű nagyon szemetes.

---

¹² 2013.08.28/2 interjú, ld. az 1. mellékletben

2.3 ÖSSZEHASONLÍTÁSOK

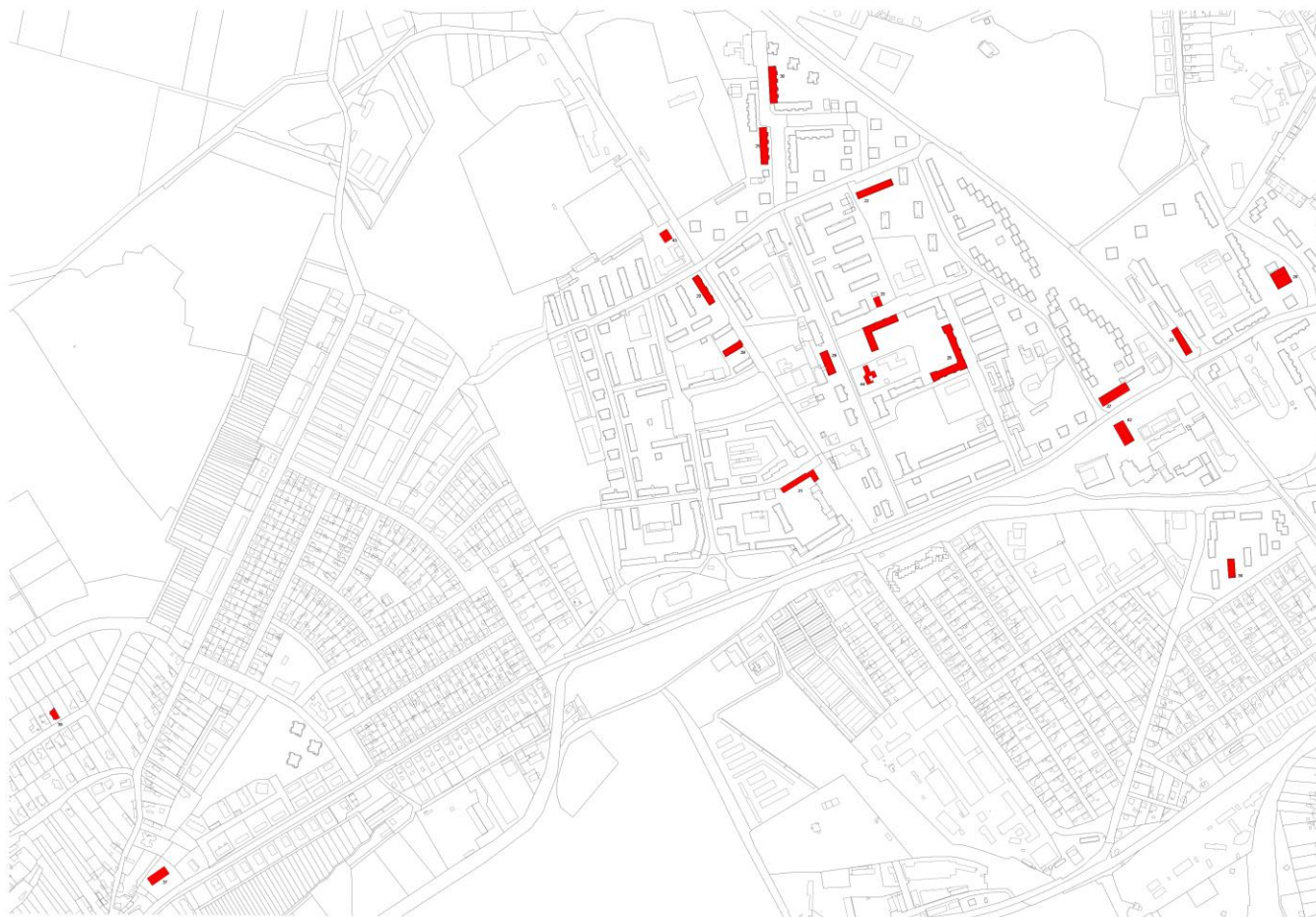
A falut a város szövetének részeként és más bányásztelepülésekhez képest is szeretnénk értelmezni. Először Ajkához való viszonyát, függésének kérdését, majd más bányásztelepülésekkel összehasonlítva fejlődésének és jelenlegi állapotának jellegzetességeit mutatjuk be.

2.3.1 ÖSSZEVETÉS AJKA BELVÁROSÁVAL

Első kiindulópontként a belvárossal és a vizsgált területtel kapcsolatos benyomásaink mellett célzott kérdések is szolgáltak interjúinkban. Mivel már a kutatás elejétől kezdve világos volt, hogy érdekel minket a völgy és a város közepének kapcsolata, már előzetes, terepbejárást megelőző beszélgetéseinkben igyekeztünk információt szerezni a témával kapcsolatban. Első, még a városközpontban felállított előfeltevésünk, miszerint Csingervölgy nem funkcionál önálló településként, részben megcáfolódott. Az alábbi adatok – kivéve, ahol jelöltük – az IVS-ből származnak, azaz a 2001-es népszámlálás alapján készültek, így könnyen elavultak lehetnek (a 2011-es adatoknak egyelőre csak egy része elérhető).

Az IVS alapján Csingert „bizonyos szociális problémákkal” küszködő városrésznek ismertük meg, öregedő népességgel, az aktív korúak aránya: 62,9%. Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az öregedési index az egész városban hasonló, mint itt (1,24 – idős és fiatal népesség aránya), tehát ez az érték a városhoz, a térséghez képest nem tekinthető kiugrónak. A 2011-es adatok szerint a közép-dunántúli régió 26 kistérsége közül az ajkai a 22. helyet foglalja el, tehát bőven az átlag fölötti – azaz az egész térség öregedő tendenciát mutat. A dokumentumból kiderül továbbá, hogy a három vagy több szobás lakások aránya mindössze 16,1%, bár a Belvárosban sem magas, az egyszobás lakások száma pedig mindkét helyen meghaladja a városi átlagot (bár Csingerben ezek közül sok komfort nélküli). Az önkormányzati lakások aránya azonban 1% alatti, mint fentebb már említettük. Mindkét vizsgált városrészben a kétszobás lakások aránya a legmagasabb, tehát ez a típus tekinthető dominánsnak.

Az ingatlan.com alapján gyűjtöttünk adatokat a városban található eladó ingatlanokról.¹³ A belváros eseténél feltűnő az eladó lakások elhelyezkedése, sűrűsödése; az eladó lakások túlnyomó része a városközpont közelében, egy egészen kis területen koncentrálódik.

1. térkép. Eladó ingatlanok Ajka belvárosában

Ha nincs valami külső adatorzító tényező, mint például hogy csak itt elérhető az internet a városban, vagy csak itt ismerik ezt a honlapot (mindkettő felettébb valószínűtlen eshetőség), akkor azt a következtetést kell levonnunk, hogy az itt élők szabadulnának meg legkönnyebben, legszívesebben lakásaiktól. Az Ajka belterületén található eladó lakások körülbelül három csoportba oszthatók ár és minőség szempontjából, ezek a jellemzők, úgy tűnik, körülbelül együtt járnak, és egy-két kiugró értéktől eltekintve a lakások méretével is arányosak. A legolcsóbbak kivétel nélkül panelházakban vannak, ez a

---

¹³ táblázat, ld. a 2. mellékletben

kategória közelíti meg leginkább a csingeri árszínvonalat. A völgyben ár alapján egy darab lakás tartozhatna a belvárosi középmezőnybe, viszont ez frissen és minden részletében felújított, nem mellesleg pedig a maga 87 négyzetméterével az összes ismert eladó lakás közül ez a harmadik legnagyobb. Talán joggal feltételezhető, hogy a csingervölgyi elhelyezkedés valamilyen módon értékcsökkentő hatással bír. Ezért akár a távoli elhelyezkedés is – legalábbis részben – felelős lehet.

Csingerben a foglalkoztatottak aránya 44%, ami ijesztő szám, a munkanélküliségi ráta azonban csak a déli részen éri el a 20%-ot, és ott sem tartós, így ez részben nagy valószínűséggel az idősek magas arányával magyarázható. A munkanélküliség egyedül az alsócsingeri, magasabb értékekkel rendelkező területeken van jelen tartósan, így – ahogy a dokumentum fogalmaz – „a probléma szembetűnőbb, mint a város északabbi területein”. Az álláskeresők aránya a 15-64 éves népességben belül 2009 decemberében egyébként az egész ajkai kistérségben magas¹⁴, a régió 26 egysége közül a 22. helyet foglalja el, és magasabb, mint tíz százalék, emellett az álláskeresés időtartama is itt a legmagasabb. (Érdemes megjegyezni, hogy ezek 2009-es, tehát már a válság alatt rögzített adatok.) A Belvárosban a foglalkoztatottak aránya a második legjobb a város körzetei közül (Ajkarendek-Bakonygyepes után), pontosan 66,4%, ami két százalékponttal haladja meg a városi átlagot. Itt tehát eléggé markánsan érződnek Csingervölgy peremhelyzetének hátrányai, illetve sajátos problémái a városhoz képest. A Belvárosban akár tartós, akár ideiglenes munkanélküliség csak szórványosan fordul elő.

„Ha én azt mondom, hogy nekem összesen dolgoztam 40 évet és összesen volt 2 munkahelyem. [...] Itt van az én fiam is. Egy éve egyszerűen nem tud elhelyezkedni négy szakmával, akkor miről beszélünk?”¹⁵

A Belváros lakossága a városban a legjobban képzettnek tekinthető, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők itt élnek a legnagyobb arányban (a lakosság egytizede), viszont a legfeljebb nyolc általánost végzettek aránya a rendek-gyepesi és a tósokberéndi körzetben is alacsonyabb, ami egy ellenkező tendencia jele is lehet. Csingerben a legmagasabb a legrosszabbul képzettek aránya, és a legalacsonyabb a felsőfokú végzettségűeké, azaz itt meglehetősen egyértelműnek tűnik a helyzet – a falu képzettségi mutatói a város belső viszonylataiban is alacsonyak.

---

¹⁴ Kistérségek a Közép-Dunántúlon, 2009, Központi Statisztikai Hivatal, (2011. május)

¹⁵ 2013.08.28/5 interjú, ld. az 1. mellékletben

A szolgáltatások és vállalkozások száma vagy aránya nehezen összehasonlítható a nagyságrendbeli különbségek miatt, Csingernek már minden szolgáltatását felsoroltuk. Szemléltetésképpen álljanak itt a Belváros adatai felsorolásszerűen: a város összes egyéni vállalkozásának közel fele található itt, ezzel szemben Csingerben az utolsó akna, az Ármin-bánya 2004-es bezárása óta már csak két vasüzem és egy bútorigipari kft összeszerelő műhelye található. A kiskereskedelmi üzletek száma a belvárosban a 2001-es számlálás szerint 371 volt, a csingeri nullával szemben (a legközelebbi bolt a szomszédos Bódé déli részén található). A teljesség kedvéért említendő a Parkerdőben a Bányászati Múzeum, amit azonban a belvárosi Nagy László Városi Könyvtár és Szabadidő Központ üzemeltet, illetve a szomszédos Parkvendéglő és a hozzá tartozó vendégházak. Ennek üzletvezetője a Belvárosban érhető el.

2.3.2 ÖSSZEHASONLÍTÁS MÁS BÁNYÁSZTELEPÜLÉSEKSEL

A bányásztelepülések kialakulása és fejlődése több száz, nem egyszer több ezer éves múltra tekint vissza. A települések élete gyakran a nyersanyag-kitermelés intenzitásának és gazdaságosságának függvényben alakult. A fentiekben bemutattuk Csingervölgy változásait és ezek hatását jelenlegi arculatára, ebben a fejezetben pedig két másik bányásztelepülést elemzünk röviden. Két példánk közül egy magyarországi és egy külföldi: Rudabánya és Bad Bleiberg, mindkettő ércbányászati központ. Rudabánya Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a Rudabányai-hegység déli-délnyugati végén fekszik, Kazincbarcika és a szlovák határ között kb. félúton (nagyjából 10-12 km). Ezt az ősi halmazfalut szintén nagyrészt a bánya építtette, szakmai szempontok alapján a domborzati viszonyokat is figyelembe véve. Bad Bleiberg Ausztriában található, a szlovén-olasz déli határtól nem messze. Meredek lejtős övezeten épült a Bleibergi-völgyben, 900 méteres tengerszint feletti magasságban, egy egyébként lavinaveszélyes környezetben. A legközelebbi nagyobb város Villach, kb. 15 km-re található (2006 decemberében mért adat szerint közel 60 000 lakossal).

Az összehasonlításhoz Siskáné dr. Szilasi Beáta *Bányásztelepülések ausztriai és magyarországi példák lapján* című jegyzetét vettük alapul. Mind a Rudabányán, mind a Bad Bleibergben lakó emberek megélhetése és munkája a történelem folyamán jelentős részben a bányászathoz kötődött. A települések fejlődése három nagy szakaszra bontható.

Az első fázis a középkortól, az alapítástól, a kitermelés megkezdésétől és a városi rang megszerzésétől Rudabányán egészen 1880-ig, míg Bad Bleibergben 1867-ig tartott. Ebben az időintervallumban a települések megalapozták gazdasági fejlődésüket. Ebben a tekintetben ezek a települések némileg különbözőek, mint a mi vizsgált területünk, hiszen ott ez a korszak kimaradt. A második szakasz Rudabányán 1880-1986-ig, míg Bad Bleibergben 1867-től 1993-ig tartott, és a bányászat fénykoraként írható le. Ezek az időszakok tartalmazzák a beruházások és a tőkebefektetés kezdetét, tehát általánosságban a fellendülés, majd aktív működés jellemző, a települések alaprajza ekkor számos új résszel bővült. Ide tartozik továbbá a hanyatlás, visszafejlődés kezdete is. A harmadik szakasz a bányák bezárását követő időszak. A munkahelyek megszűnésével ezek a települések sem tudták fenntartani a vonzókörzetüket. Mivel helyben csökkent a munkalehetőségek száma, megkezdődött a népesség elvándorlása és nőtt a munkanélküliség.

Mindhárom településre egyaránt jellemző, hogy a második szakaszban volt a lakásépítés és a beruházások csúcsa. Ez az időszak határozta meg az alaprajzok és az arculatok kialakulását, ez főként sor- és emeletes házak építését jelenti. A bányászok többsége az üzem által épített lakásokban élt (néhányan egészen máig). Rudabányán a legtöbb bányászépület már saját tulajdonban áll, Csingervölgyben pedig egy kivétellel az összes. (Erre egy lehetséges magyarázat, hogy Magyarországon szerintünk egyébként sem jellemző a lakások hosszabb távú bérletére. Egyfelől, mert az emberek nem érzik stabilnak a pénzügyi helyzetüket, ezért minél előbb saját lakáshoz szeretnének jutni, másfelől pedig a saját lakás az önálló egzisztencia egyik fontos szimbóluma.) Bad Bleibergben ezzel szemben az figyelhető meg, hogy a bányáslakások az egykori bányászszervezet tulajdonában maradtak, felújították és bérlakásként értékesítik őket.

7. kép. Rudabánya (forrás: Siskáné dr. Beáta tanulmánya)

Rudabánya ellátottsága a vonalas infrastruktúrák tekintetében jónak mondható, mivel vízzel, villannyal, telefonnal az egész település ellátott, és a vezetékes gáz is kiépített a lakások nagy részében, de a szennyvízcsatorna-hálózat kiépítettsége csupán 75%. Közúton és vasúton is viszonylag jól megközelíthető, az utak jó állapotúak. A településen van orvosi rendelő, állandó orvosi ügyelet és

gyógyszertár. Óvodával és általános iskolával is rendelkezik, illetve a vállalkozások száma is magas (közel 80) – ez persze elsősorban Csingerhez képest nagy különbség.

Bad Bleiberg jobb helyzetben van, hiszen minden egyes lakás vízzel, villannyal, szennyvízzel és telefonnal ellátott. Gázzal történő fűtés itt nem jellemző, inkább a fűtőolaj, de sokan már megújuló energiaforrást használnak, általában napenergiát. A településen hoteleket, szálláshelyeket, irodákat üzemeltetnek, valamint működnek különféle nagy- és kiskereskedelmi üzletek, üzemek és egyéb szolgáltatók (összesen szintén közel 80). Itt érdemes külön megemlíteni egy nagy

8. kép. Bad Bleiberg (forrás: <http://www.carinzia.at/it/Articles/View/65>)

fürdőt, amiről a város a nevét kapta, ez többek közt idegenforgalmi szempontból nagy előnyt jelent. Autóval könnyen megközelíthető, az utak jó állapotúak. A domborzati sajátosságok miatt a vonat ide nem jön, de a helyi buszjáratok működnek.

Csingervölgy helyzete sok szempontból speciálisnak tekinthető a taglalt példákhoz képest is. Infrastrukturális ellátottsága jónak mondható, a víz (és szennyvíz), a villany, a gáz, a telefon, gyakorlatilag mindenhol be van vezetve. Az utak állapota azonban meglehetősen rossz (bár a Csinger patak feletti híd felújítását elintézte a jelenlegi képviselő, mert életveszélyesnek ítélte), de könnyen megközelíthető, és van bicikliút is. Fentebb már írtuk, hogy Csingervölgyben szolgáltatás nincs, csak egy posta és a kenyeres kocsi.

Jelentős eltérés figyelhető meg az ausztriai és a magyarországi lakáshelyzet további vonatkozásaiban is. Az osztrák esetben a lakásokat felújították, és bérlakásnak adják ki őket, azaz a piacon szerepelnek, és aktív részt játszanak, ami elősegíti állapotuk fenntartását. Csingervölgyben és Rudabányán ezzel szemben szinte minden lakás a lakók tulajdonába került, akiknek nincs tőkeereje, így a felújítások folyamatosan elmaradnak, ami a lakások amortizációjához vezet. Egyes esetekben önkormányzati tulajdonról van szó, de a szociális bérlakások esete az állapot szempontjából ugyanilyen. Bad Bleiberg jobban használta ki lehetőségeit, szolgáltatásait sikeresen bővítette turizmussal (elsősorban a termálvizes fürdőkre alapozva), azonban Rudabányán és Csingervölgyben nem történt meg valódi

funkcióváltás vagy - bővítés, sőt utóbbi esetben inkább csak romlott a helyzet.

A települések bemutatása után elmondható, hogy többségében alapvetően hasonló folyamatok zajlottak le mind a három helyen, hasonló problémákkal küzdenek. Az osztrák város azonban jóval nagyobb sikerrel fektetett be természet adta lehetőségeibe, mint magyar példánk, ahol nem találtak ki új arculatot és lehetőségeket a megélhetéshez. A bányák bezárásának az időszaka még nem fejeződött be, könnyen elképzelhető, hogy idővel több bányásztelepülés is hasonló sorsra jut majd Magyarországon.

3. GAZDASÁG, TÁRSADALOM ÉS AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET ÁTALAKULÁSA

A Bányatárspénztári Törzskönyv, a tósokberéndi katolikus anyakönyvek és a Szénbánya Társaság irattára segítségével a bányászkolóniák lakóinak neveit, foglalkozását és népmozgalmi adatait lehetett követni. Ezeket, és más forrásokat Tomózer József *Csingervölgy története, Csingervölgyi történetek* című művében dolgozta fel, és nekünk ez adott segítséget az épített környezet átalakulásának végigkövetéséhez, valamint az építészettörténeti adatok egy része is ebből a könyvből származik.

Csingervölgy mai arculatának kialakulása a bányászatnak és a bánya építkezéseinek köszönhető. Bár a szén már 1836-ban felfedezték, a korszak ismert politikai eseményei miatt a településen az első bányászkolóniák csak a kiegyezés után, az 1870-es években épülhettek meg. A település kialakulásának és fejlődésének egyik elengedhetetlen feltétele a vasúti közlekedés kiépítése volt. A Kohen Testvérek a bánya első tulajdonosaiként kezdeményezték az Ajka és Csingervölgy közötti vasútvonal tervezési és engedélyezési munkáit, és Felsőcsingeren létrehozták az első kolóniákat. Miután 1875 március 25-én átadták a vasutat, elkezdődhetett a szén iparszerű kitermelése. Eddig a bánya kétszer is gazdát cserélt, végül a bécsi székhelyű Kohlen Industrie Verein irányításával kezdődtek meg a munkálatok. Ez a cég szerzett befektetőt, és intézte a gépek beszerzését, valamint a bányamunkások és szakemberek ide települését. Az alkalmazottak életkörülményeinek kialakításához lakásokat és infrastruktúrát kellett építeni. 1885-ig összesen 144 lakást, egy 60 tanuló befogadására alkalmas elemi iskolát, egy élelemtárat, és egy kocsmát építettek a bánya dolgozóinak és családjaiknak. Munkáslakások általában egy szoba-konyha-kamrából, a tisztai házak 2 szoba-konyha-kamrából álltak. Ekkor összesen 458 fő élt itt, ami átlagosan 5 fő/háztartást jelent, a tisztai lakások beleszámításával. Felsőcsingerben ezután az egyes

lakóépületekben csak nem lakáscélú helyiségeket hoztak létre, mint például orvosi rendelőt, ezután itt más már nem épült.

Ennek oka, hogy a könnyen hozzáférhető szénkészletek megfogyatkozása miatt a bányaművelés a mai Alsócsinger területén folytatódott, itt 1886-tól nyitottak tárókat. Ekkor készült el a Fő-akna, a mai Központi telep területén. Ennek környékén az aknához tartozó különböző funkciójú épületeket emeltek 1888-ig bezárólag, műhelyeket, istállókat, de irodákat és tiszt lakásokat is. Az 1889-ben kilenc lakással épült három épületbe a középvezetők és az akna személyzete költöztek be. Jól látható, hogy a völgy legnagyobb része tehát még az első világháború előtt, sőt a XIX. században épült be. Ekkor volt igazán jelentős kereslet az itt bányászott barnakőszénre, amit egyébként ekkor volt technikailag a leg-egyszerűbb (és így a legolcsóbb) kitermelni, mivel a többi réteg már egyre mélyebben helyezkedett el.

Börköskút Alsócsinger végén található, itt az első ház 1894-ben épült 16 lakással, 1906-ban pedig a második, 12 lakással. Az itt épített 28 lakás kevés átalakítással még ma is lakott, és alapvetően az itt kialakított forrás vizét használják ma is a lakók. Ez Csingervölgy egyik legszegényebb része. Az épületek állapota egészen jó, néhányat még fel is újítottak, de a településrész rossz híre miatt mégis alacsony státusú, már eredetileg is az egyszerű vajúroknak épült. Ide tartozik a Vájár utca vége is, szintén a mai Alsócsinger északkeleti sarkában, ez mára talán egész Ajka legszegényebb lakórésze, nagyrészt cigány lakókkal.

A Központi telep Alsócsinger egyik jellegzetes része, ez a csingervölgyi bányászat irányító központjának készült. A telep négy épületegyüttesből áll. 1895-ben a bányaigazgató Riethmüller Ármin részére a Fő-akna felett elkészült egy ötszobás lakás, ez mára már üresen áll. A másik két épület bányászok, illetve tisztviselők számára készült eredetileg, ezekben 6-6 lakás található.

Az igazgató lakhelyének épülete mellett egy lakóépület készült 5 lakással az itt dolgozó aknaszemélyzet elhelyezésére. Szükség volt egy új központi iroda létrehozására is 1909-ben, ami a későbbi nagyiroda helyén volt. Itt helyezték el az új élelemtárat, a Konzumot, ami eddig Felsőcsingerben volt. Ez az iroda ma üresen, elhagyatottan áll Alsócsingerben, ez a terület legveszélyesebb épülete.

1912-ben két nagyobb beruházás is történt, az egyik az új és nagyobb szénosztályozó volt. Az I. világháború után újból megindultak a beruházások, mert 1913-ban az első nagy sztrájk után 200 bányászt bocsájtottak el, így a bánya jövedelme jelentősen megnőtt. A két világháború között megalakult az Ajkai Szénbánya Rt., magyar (és néhány német) tulajdonosokkal, tehát a bánya nagyrészt magyar tulajdonba került.

2. térkép. Csingervölgy jelenlegi épületeinek funkciótérképe

Csingervölgy másik része, Viktortelep beépítése 1921-ben kezdődött egy 48 lakásos telep építésével. Ezek a lakások már részben fürdőszobával is rendelkeztek. Az emeletes épületek földszintjén 1-2 szoba-konyhás, az emeleten 2-3 szoba-konyhás lakásokat alakítottak ki. Ebből nyilvánvalóan látszik, hogy ezeket a lakásokat a vállalat mérnökeinek és egyéb vezető tisztviselőinek építtették, míg e telep alatt 3 db ideiglenes jellegű barakképület készült 8-8 lakással a munkások részére. Viktortelep – amit először az építési vállalkozó Iova nyomán Vilma-telepnek hívtak - mindig is mérnökök, jól szituált bányászok lakhelye volt, akkoriban gyakorlatilag az egész város legkorszerűbb, legszebb lakótelepe, a korabeli megítélést jól mutatja a már említett „Kezitsókolom-telep” megnevezés.

9. kép. Kriptonházsor (saját kép)

Idetartozik a kriptonházsor is, amit 1937-ben építettek a kriptongáz-előállító üzemmel, a Kriptongyárral együtt. A házsor hét darab földszint+tetőteres házból állt, összesen 48 lakással, amit a mai napig is laknak. A lakások szoba-konyhások, viszonylag jó elhelyezést nyújtanak. Eredetileg téglahomlokzatburkolatúak voltak, de mára már csak egy épület maradt meg az eredeti homlokzatával. A hét

épület megmaradt, de a lakások száma lényegesen lecsökkent az összevonások miatt, így kb. 16-18 lakás maradt, ezek 60-70 m²-sek (tetőtérrel együtt).

Alsócsingerben a Központi telep 10. szám alatt eredetileg orvos-lakás, rendelő és kórterem kapott helyett 1926-tól, később kaszinó, majd a Fekete Gyémánt Kisvendéglő nyílt meg itt. A hetvenes években 7 lakásra osztották fel, ezek közül azóta négyet vásároltak meg a lakók, a többi jelenleg önkormányzati tulajdon (egyedül itt találhatóak önkormányzati lakások a területen)¹⁶. Csingervölgy egyik központi helyén 1931 végére elkészült a bányatársaság első munkásfürdője. A fürdőben 3 fürdőkádát, 40 zuhanyzót építettek be a műszakonkénti mintegy 200 fő részére. Ez a KBÁ, azaz a Központi Bányamentő Állomás helyén volt, a fürdő mellett iroda is üzemelt benne.

¹⁶ Tulajdonviszonyos térkép, ld. a 3. mellékletben

A két világháború közötti második beépítési hullám mindent összevetve nem érte el az első intenzitását, de ennek végére – a későbbi bontásokat leszámítva – lényegében kialakult a falu mai épületállománya. Ezekben az években további lakások csak a Jolán-telepnél, egy harmadik kolónián épültek, ezekből mára semmi sem maradt meg. Viszont szintén a háború alatt kezdte meg működését a Timföldgyár és az Alumíniumkohó, valamint a Hőerőmű, a harmincas években a háborús készülődés okozta fokozódó alumíniumszükséglet kielégítésére. Felsőcsingerben az Élmunkás-telep (ld. lentebb) építése említendő. A Központi-telepen csak munkásszállók, a Vikortelepen 5 lakás, a Krypton-telep mellett pedig két lakóépület létesült 1963-64-ig, amikor elkészült a két bányamentő-épület. Így 1949 és 1965 között Csingervölgyben összesen 61 db lakás épült, és ezzel a lakásépítés itt be is fejeződött.

Ide tartozott a nehezen megközelíthető és nehezen megtalálható Élmunkás-telep is. 1949-ben három egyemeletes házat akartak építeni Alsócsingeren, a későbbi autóbusz-fordulónál. Az alapozás megkezdése után azonban nem lehetett folytatni a munkálatokat, mert az alapárokban több méter mélyen korábban a bánya hulladékaként elhelyezett szénport találtak, a talaj nem volt alkalmas épületek alapozására. Végül a házak északabbra, az Úrkúti út mellé kerültek. Egy ideig üresen álltak, de sokféle lakó után (a rendszerváltás körül erdélyi menekülteket is telepítettek ide¹⁷) máig társasházként funkcionálnak egy igazán festői környezetben, a külvilágtól elzárva.

A II. világháború után emelkedett a szén utáni kereslet. További fontos ok, hogy az ötvenes és hatvanas években a bányászat ideológiai támogatást élvezett, így egy ideig több munkásra volt szükség. A falu lakói fellendülést érzekeltek, ekkor volt a csúcson a kulturális élet is, ez például a rendszeresen sűrűn látogatott bányásznapiakat, és a sikeres sportcsapatokat is jelenti (a férfi futballcsapat NB 2-ig, a női kézilabdacsapat NB 1-ig jutottak¹⁸). 1949-től a volt igazgatói lakásban óvodát üzemeltettek, majd idővel nyíltak boltok és egy kultúrház is. A “fénykorban”, a hatvanas években három kocsmá is működött. 1958-as adat szerint a Felsőcsingernek nevezett kolónián 30 lakóépületben 144 lakás volt, 495 lakóval. A sport, a bányász hagyományok őrzése és a már évtizedes közös életmód erős közösséggé kovácsolta a bánya munkásait. Olyan erős közös identitás alakult ki, hogy – bár elsősorban magához a faluhoz kapcsolódóan – lényegileg máig fennmaradt.

---

¹⁷ 2013.08.27/3 interjú, ld. az 1. mellékletben

¹⁸ 2013.08.29/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

Ajka közben 1959-ben várossá vált. Ahogy teltek az évek, egyre kevesebb lakás maradt, és a lakosság száma is csökkent, tehát először ezen a telepen mutatkozott meg a hanyatlás. 1966-ra már csak 111 lakott lakás maradt, az 1970-es évek elején kezdődött el a telep teljes felszámolása. Mára már semmi se maradt a helyén, 1975-ben mindörökre eltűnt a föld színéről Csingervölgy első bányászkolóniája. Egyébként ezzel párhuzamosan kezdték az erőforrásokat az egyre gazdaságtalanabbá váló barnakőszén-kitermelés helyett az alumíniumgyártáshoz szükséges bauxit bányászata felé csoportosítani.

Alsócsinger mai épületállománya ezzel párhuzamosan fokozatosan romlott. Az 1970-es évek után a munkahelyek egymás után kezdtek megszűnni, a szolgáltatások száma is elkezdett csökkenni. Ennek oka, hogy az új gazdasági mechanizmus bevezetésével gazdaságossági szempontok is megjelentek, már nem az volt az elsődleges szempont, hogy minél több embert foglalkoztassanak az iparban és a bányászatban. A hetvenes években közben elkezdődött Ajka belvárosának kiépítése, a ma is látható városkép gyakorlatilag ekkor jött létre. Az ott épített öt- és tízemeletes panelházakban az összkomfortos körülmények nagyon vonzóak voltak az egyszerűbb környezethez szokott dolgozóknak, ráadásul a város különböző üzemei munkalehetőségeket is kínáltak. E két folyamat hatására elkezdődött az elvándorlás a völgyből, elsősorban Felsőcsingerből és a Jolán-telepről, és persze azok költöztek el, akiknek anyagi körülményei ezt lehetővé tették. Ez a szelekció fokozatosan a rosszabb anyagi helyzetűek koncentrációját eredményezte, emiatt szűntek meg sorra a boltok, hiszen így a vásárlóerő idővel egyre csökkent. Fentebb említettük, hogy 1975-re Felsőcsinger teljesen eltűnt, a nyolcvanas években a Jolán-akna környéki épületeket is elbontották.

Az utolsó akna, az Ármin-bánya 2004-ig üzemelt. Ennek területén található ma a Bányászati Múzeum, az aknák által aláásott, suvadásos területeket rekultivációs programok során helyreállították. A rendszer-váltáskor az alumíniumgyárat is privatizálták, majd igen gyorsan, 1991-ben a magas villamosáram-költségek miatt bezárták. Jelenlegi tulajdonosa, a Magyar Alumínium Zrt 1995-ben vette meg, és a költségeket racionalizálva, nagyfokú leépítésekkel üzemeltette tovább. A kimerülő magyar bauxit-tartalékot a timföldgyár külföldi nyersanyaggal pótolta, az ezredforduló után egyre fokozódó mértékben. 2010-ben, a vörösiszap tárolására szolgáló medencék egyike megrepedt, és a szennyező vegyi anyag a

patakba ömölve súlyosan károsította a környékbeli városok és környezetük természeti épségét.¹⁹

A következő térképen az épületek jelenlegi állapota látható. A térkép segítségével megállapítható, hogy kiváló és nagyon rossz állapotú épület csak 1-1 van, az előbbi Viktortelepen, az utóbbi Alsócsingeren (rég irodaépület) található. Jó, közepes és rossz állapotú épületek aránya megoszlik, de a jó állapot inkább Viktortelepre jellemző. Ez is mutatja, hogy ez a terület mindig is jobb helyzetben volt. Alsócsingerben egyre több a rossz állapotú épület, bár aki tudja, önerőből felújítja a házát.

3. térkép. Csingervölgy jelenlegi épületeinek állapota

¹⁹ http://hu.wikipedia.org/wiki/Ajkai_v%C3%B6r%C3%B6siszap-katasztr%C3%B3fa (2013.09.29.)

Csingervölgyben alapvetően előregedés figyelhető meg mind az épített környezet, mind a lakosság szempontjából. A környékhez, a bányához erősen kötődő lokálpatrióták szívesen maradtak itt, és sok esetben nyugdíjas korukra költöztek Viktortelepre. A gyönyörű környezet, csendes és tiszta levegőjú környék egyébként a kisgyerekes családoknak is optimális, ebben az életszakaszban lévő emberekkel is beszélünk, illetve hallottunk róluk interjúinkban. Az Alsócsingerre költözés elsődleges oka valószínűleg az ingatlanok alacsony ára, de itt is fontos a kellemes természeti környezet.

4. HELYZETELEMZÉS

A következőekben a részben már említett problémákat taglaljuk részletesebben kifejtve, valamint megoldási és fejlesztési lehetőségekkel kiegészítve. Csingervölgy problémái összetettek, több szempontból is elemezhetők, mi a lakók közötti viszonyok feszültségeire, illetve az épített környezettel kapcsolatos kérdésekre bontottuk fel a témát. Ezek között valójában természetesen rengeteg átfedés van, és összefüggenek egymással.

ERŐSSÉG	GYENGESÉG
<ul style="list-style-type: none"> • természetes környezet • erőd identitás • alacsony ingatlanárak 	<ul style="list-style-type: none"> • alacsony presztízs • rossz közlekedés • rossz intézményi ellátottság • szociális problémák • alacsony iskolázottság • gyenge érdekérvényesítése képesség
LEHETŐSÉG	VESZÉLY
<ul style="list-style-type: none"> • turizmus és rekreáció fejlesztése • ipari épületek hasznosítása • kertvárosi övezet kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • szegregátum kialakulása • üres, kihasználatlan ipari épületek • lakosság előregedése

1. táblázat. SWOT analízis Csingervölgyre (saját táblázat)

4.1.1 TÁRSADALOMMAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

Alsócsingeren, a Felsőcsingeri út 1. szám alatt található a Bercsényi Miklós szakközépiskola, elsősorban ennek környékén talákoztunk intergenerációs feszültségek megjelenésével, említésével²⁰. Régebben ebben a szakközépiskolában oktatták a vágárokat, ma már ács, kőműves, eladó, hegesztő, élelmiszer- és vegyiáru eladó, központi fűtés- és gázhálózat rendszerszerelő, villanyszerelő és festő szakképzést kínálnak. Az iskola a falunak viszonylag nagy területét foglalja el, épületei jó állapotúak, udvara rendezett és tiszta. A harminc évvel ezelőtti kb. négyezres létszámmal szemben ma már alig négyszázan járnak ide²¹. A kollégiuma már nem működik, mivel az elmúlt időszakban annyira lecsökkent a kollégisták száma, hogy nem érte volna meg tovább üzemeltetni. Ebből következik, hogy az ebédlő épülete is üresen, kihasználatlanul áll.

10. kép. Bercsényi Szakközépiskola (saját kép)

Bár Csingervölgyben viszonylag jó a buszközlekedés, egy megoldatlan problémája már vagy húsz éve létezik, és az iskola diákjaival függ össze: nincs elég hely. A buszjáratok sűrűsége és pontossága interjúink szerint hiába kielégítő egyaránt, hiába van helyijárat és iskolajárat is. A kollégium megszűnése óta Ajkáról járnak be a diákok, így iskolaidőben, tehát az év legnagyobb részében naponta 400 diák napi kétszeri utazását kellene megoldani. Külön iskolajáratok indítása sem volt elég, mert a diákok minden helyet elfoglalnak a buszon, a lakók már nem férnek fel a buszokra, vagy csak nem engedik nekik, hogy felszálljanak. A diákok nem foglalkoznak se az idősekkel, se a terhes kismamákkal, ha kell, lökdösik őket, egyértelmű panaszokat hallottunk.²²

A tábor során sikerült interjúkat készítenünk az ajkai családgondozó szolgálatnál is. Többek közt beszélünk azzal a szociális munkással, aki Csingervölgybe szokott kijárni a problémás gyerekekhez, diákokhoz, ő jelenleg 4 család 9 gyerekével foglalkozik. A családgondozót általában a gyerekek

²⁰ 2013.08.29/4 interjú, ld. az 1. mellékletben

²¹ 2013.08.29/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

²² 2013.08.29/4 interjú, ld. az 1. mellékletben

magatartása miatt hívják ki, de azt tapasztalták, hogy a magatartásprobléma jellemzően a szülők viselkedésére vezethető vissza (családon belüli konfliktusok, akár erőszak, esetenként alkoholizmus). Amikor a családgondozó elmegy a problémás családhoz, közösen ülnek le beszélni és igyekeznek megoldást találni, a szülők bevonása a problémakezeléshez elengedhetetlen. Persze ehhez több látogatás szükséges, de az esetek többségében legalább eseti szinten, ideiglenesen tudják kezelni a helyzetet és tudnak segíteni a családokon. Tény, hogy a megjavult diákok egy része visszaesik, de ha sikert érnek el, akkor szorgalmasabbak lesznek, magatartásukkal se lesz nagyobb probléma.

A diákok (akik közé vélhetően helyi fiatalok is tartoznak) viselkedését az itt élők egyre kevésbé tudják tolerálni. Egyik közkedvelt helyük az alsócsingeri játszótér, ami a lakók elmondása alapján pár éve használhatatlanná vált, mert a padokat és a játékokat annyira megrongálták, illetve rengeteg szemetet és cigarettacsikket hagytak a területén. A felújítás óta egy kicsit javult a helyzet, fejlődést vettek észre. A szomszédos telefonfülkét és a buszmegállót a buszfordulóban szintén a közelmúltban újították fel, de hasonló sorsra jutottak, mint a játszótér, a telefonfülkét azóta lekötötték a hálózatról, mert a rongálások következtében használhatatlanná vált.

"Nem rossz Csinger, ha ajkai viszonylatban nézzük meg a környékét, elég nyugodt egy hely. Itt az iskolások végett meg a buszközlekedés miatt mindenki menekül. Főleg télen, amikor leszakad a hó és ott lenn a völgybe le kell gyalogolni, mert nem jön fel a busz." ²³

4.1.2. ÉPÍTETT KÖRNYEZETTEL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK

Az először feltűnő nehézség, hogy az utak állapota katasztrofális mind Viktortelegen, mind Alsócsingeren. Erősen kátyúsak és a vasúti sínek illeszkedésénél, egyes foltozások helyén megkoptak, ami az autós és a biciklis közlekedésben is gondokat okoz. A lakók sokat panaszkodnak miatta, elmondásuk szerint problémák főleg csapadék idején, illetve télen jelentkeznek. Hókotró csak néha jár el ide, több esetben is csak sokadik hívásra jelent meg és takarította le a havas utat. A járdák állapota is hasonló, Alsócsingerben teljesen hiányzik, Viktortelegen néhol van, de ott is nagyon rossz állapotú, a

---

²³ 2013.08.29/4 interjú, ld. az 1. mellékletben

beton össze van törve. Szintén településszintű infrastrukturális probléma a szolgáltatások már annyiszor emlegetett, gyakorlatilag teljes hiánya. A településen kábeltévé van kiépítve, de már nagyon régi a hálózat. Új szolgáltató meggyőzése egy ilyen jellegű befektetéssel kapcsolatban jelen pillanatban nem reális alternatíva a beruházás költségei és a fizetőképes kereslet hiánya miatt.

Az ipari épületek helyzete a völgy leglátványosabb problémája, itt főleg a bánya régi üzemeire, műhelyeire, a szénosztályozóra stb. kell gondolni. Ezek a Bakony erőmű tulajdonában álló, nagyrészt üres épületek a lakóházak fölé magasodva Csingervölgy utcaképének meghatározó elemét alkotják. Kivételt ezalól a Központi telepen, a Posta utáni öt épület képez, amiket ma is használnak. Ezek mind

11. kép. Albérletnek kiadott műhely (saját kép)

földszintesek, régen asztalos-, kovács- és esztergályos műhelyként használták őket. Itt ma is különböző ipari tevékenységeket folytatnak, illetve egy épületet albérletnek adtak ki, ahol a devecséri vörösiszap-katasztrófa károsultjai közül egy öttagú család talált menedéket. A képen látható épületben egy öttagú család lakik: egy apa, egy anya, a lányuk, annak a férje és a pár hónapos gyerekük, július óta élnek itt. Hasonló esettel nem találkoztunk a tábor ideje alatt.

Ezekon kívül még Viktortelepen, a Feketeagyémánt utcában található pár épület, amit ma vasüzemnek használnak. Az 1937-ben épült Kriptongyár is üresen áll, ennek az állapota közepesnek mondható, nem veszélyes az emberekre, emellett kerítés veszi körbe.

A Felsőcsingeri úton, az iskola mögött található Csingervölgy legromosabb és legveszélyesebb épülete, ami régen a bánya egyik irodaépülete volt (ma önkormányzati tulajdon). Ezeknek már csak a falai és a földemei állnak, belül inkább egy szeméttelre hasonlít és egy fa is nőtt benne, ami a tetőt tette tönkre.

Hiába omladoznak egyes esetekben egészen az életveszélyesség állapotáig ezek a gyakorlatilag már rommá váló építmények, az erőmű (illetve kisebb mértékben az önkormányzat, ahol ő a tulajdonos) egyelőre nem tud velük foglalkozni. Lebontani túl sokba kerülne, értékesítéssel kapcsolatban egyelőre nem született döntés (és két éven belül várhatóan nem is fog). Úgy tűnik, a régi ipari létesítmények tulajdonosainak jelenleg nincs kapacitása bármilyen változtatás eldöntésére.

12. kép. Életveszélyes állapotú ipari épület (saját kép)

Érdemes megjegyezni, hogy az említett problémák többsége Alsócsingeren van jelen, Viktortelepen egyedül az úttal van valódi gond. A településrész összességében elég rossz képet fest, aminek egyik fontos velejárója, hogy az ideköltözők egyik jelentősebb homogén csoportja az anyagi problémákkal küszködőké, mert itt vannak olyan ingatlanárak, amit meg tudnak fizetni.

Ezek mind olyan problémák, amit ha teljesen nem is tudnak megoldani, de a helyzeten lehetne változtatni.

„Az az egy problémánk van, hogy itt egy bolt nincs, bolt az nincs. Volni volt, amíg a bánya létezett, itt minden nagyon szép volt és jó volt. Én ezzel megmondtam itt mindent. Nos, mióta megszűnt a bánya Csinger olyan, mint egy lepratelepe. [...] Apró gyerekek vannak, de egy normális játszóterük nincs.”²⁴

²⁴ 2013.08.29/4 interjú, ld. az 1. mellékletben

4.2 FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

A Csingervölgyért Egyesület képviselőjével készített interjúból álláspontjának egy fontos részletét szeretnénk kiemelni, miszerint Csingerre nem új kell, hanem ami van, azt kellene fejleszteni. Ezzel a kijelentésével mi teljes mértékben egyetértettünk, egyfelől mert az erőforrások, lehetőségek eléggé szűkösen mutatkoznak, másfelől pedig szerintünk is a már észlelt hiányosságok, hibák kiküszöböléséből, a helyi véleményekből kiindulva lehet valóban organikus, fenntartható fejlődést elérni. Először az eddig végrehajtott fejlesztésekről írunk, utána pedig a lehetséges alternatívákat ismertetnénk.

„Azt gondolom, hogy ez a városvezetés a maga módján az elmúlt 10 évben olyan horderejű támogatást adott Csingernek amelyet képes volt, pályázat nélkül, mert ezekben sajnos egyikben sincs pályázat. [...] És én azt gondolom, hogy ők, amit tehettek, eddig is megtettek. Erre építve kellene valami. [...] Kellene egy turisztikai szakember, kéne befektetés, kellene hirdetések, kellene egy olyan hatékony marketing, amivel a meglévő dolgokat is sokkal jobban ki lehetne használni és innen kéne elindulni. [...] Na ezt mondtam, hogy nem újakat kellene építeni, hanem ami megvan, azt kellene kihasználni.”²⁵

A 2008-as IVS-ben Csingerrel kapcsolatban az üdülő- és rekreációs helyé való fejlesztés gondolata fogalmazódik meg, ezt a véleményt a választóköri képviselőjétől is hallottuk. E terv is a létező adottságokból indul ki, a Molnár Gábor Parkerdőre és az ott található múzeumra, továbbá a környezet adta sport- és kirándulási lehetőségekre alapozva.

Ennek megfelelően az utóbbi évek egyik legnagyobb fejlesztése (pontosabban 2008-ban valósult meg²⁶) a Parkerdő egyes részei, valamint a Bányászati Múzeum és az odáig vezető erdei autót felújítása, az önkormányzat és a képviselő jóvoltából. Szintén önkormányzati forrásokra támaszkodva nyitott meg szeptember elején az Erőmű Jubileumi Emlékház, és az Óslény- és Kőzettár, (mindkettő a Bányászati Múzeummal közös üzemeltetésben). Itt az ajkai szénbányászat műszaki és történeti emlékeit gyűjtik. A szép környezetben eredeti formájában megőrzött épületegyüttes (a gépház, az aknaház és a

---

²⁵ 2013.08.30/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

²⁶ <http://veol.hu/hirek/az-ajkai-szenbanyaszat-bolcsojetol-az-armin-aknai-banyaszati-muzeumig-1311206> (2013.10.23.)

kovácsműhely) mellett a kiállítótermek, föld alatti tárok átjárhatóra berendezve egész évben várják az odalátogatókat²⁷.

A Csingervölgyért Egyesület a völgy legaktívabb civil szervezete, tagjai sok területen aktívak. Egyik fontos eredményük Csingervölgy bejáratánál, a "Jó szerencsét" tábla után, egy kisebb tisztáson található régi vonat. Az egyesület egyik tagja találta meg a bánya három eredeti mozdonyának egyikét a Budapestet és Vácot összekötő vonalon, még működésben. Szintén az egyesület műve a mellette található szobor, ami az 1909-es ármin-bányai bányásztragédia 55 áldozatának állít emléket. Nekik köszönhető a Községi Ház felújítása, a mellette létesített emlékpark és a csingeri patakpart rendezése és karbantartása, valamint a régi sírkerteket is ők gondozzák.

Az önkormányzat több éve ígéri a Feketeegymánt utca aszfaltozását, amit minden jel szerint csak pályázat keretei között lehetséges megvalósítani. Az önkormányzat nyilatkozata szerint erre a következő két évben kerülhet sor.²⁸ Az elmúlt években csak a Parkerdő felé vezető utat újították fel, ez még mindig nagyon jó állapotban van. Szükséges lenne még egy kerékpárútvonal létrehozása, mert a jelenlegi csak a bódéi határig ér el a belvárosból, ami a lakosok érdekei mellett a turizmus fellendülését is elősegíthetné.

Az ipari épületek előtt két lehetőség áll: vagy elbontják, vagy újrahasznosítják őket. Valószínűleg jelentős részüket rendbe lehetne hozni, de ehhez részletesebb állagfelmérés és támogatás lenne szükséges. Ha arra kerülne a sor, a bontáshoz, illetve a sirt elszállításához is szükség volna rá, ezek szintén költséges folyamatok. Ha a tulajdonos meghirdetné őket, talán akadna vállalkozó, hogy megvegye, de egyelőre értékesítési szándék nem merült fel.²⁹ Egy esetleges rekultivációs program keretein belül lehetőség adódhatna arra, hogy szociális lakásokat alakítsanak ki az épületekben. A leendő lakók bevonásával a tervezésbe és az építésbe elérhető lenne a kötődés a lakáshoz, hogy azok állapota ne romoljon le.

A csingervölgyi üdülő- és rekreációs tervekhez elengedhetetlen lenne az vendéglátás, idegenforgalom fejlesztése. Ehhez hatékony marketing, jó reklám és arculat kellene, triviális példa erre a Bányászati

---

²⁷ <http://www.vkajka.hu/muzeumweb/index.html> (2013.10.16.)

²⁸ 2013.08.28/1 interjú, ld. az 1. mellékletben

²⁹ 2013.08.30/3 interjú, ld. az 1. mellékletben

Múzeum honlapjának helyzete, meg kell találni azokat a lehetőségeket, szolgáltatásokat, amikben a környék egyedül tud felmutatni. Leginkább a belföldi, akár helyi turizmus beindítása tűnik reálisnak, a közeli, már bezárt Jókai-akna felé Ajkáról is sokan járnak gyalog vagy biciklivel. Úgy tűnik, a Bányamúzeum területén szervezett rendezvények egyelőre nem vonzzák eléggé a látogatókat, illetőleg nem jelennek meg az interneten, a médiában, a szolgáltatások körének bővítése enélkül elképzelhetetlen. A Parkerdő felújítása természetesen jó kezdet lehet a cél eléréséhez. A Csingerben már létező, kiépített és jelenleg csupán elenyésző gyakorisággal teherszállításra használt vasútvonal talán bevonható lenne a közlekedésbe is. Akár különvonatokat is indíthatnának személyszállítás céljából. Az ajkai bányászok életének, hétköznapijainak bemutatása egyéni élettörténetek felhasználásával elég egyszerűen elindítható projekt lenne, és egy személyesebb, emberközeli ízt adhatna az elsősorban helytörténeti, műszaki és kulturális emlékekben gazdag kiállításnak. Ehhez kapcsolódóan elképzelhető például egy bányászház korhű berendezésű bemutatása, akár konkrét példák alapján. Ideiglenes kiállítások rendezésére is sor kerülhetne, akár a bányászathoz csak lazábban kapcsolódó témákban is.

Alsócsingerben hiányzik egy hely a fiataloknak, ahol találkozhatnak. Egy lehetőség lenne a közösségi ház, de ez túl messze van és nincs is mindig nyitva. A fiataloknak, tizenéveseknek azért sem alkalmas, mert nyitva tartás idején is gyakran idősebbek használják, vagy kisgyerekes foglalkozásokat tartanak. A városba bemenni nehézkes és lassú, mert akinek nincs bérlete, már két buszjegyet kellene váltania. Célszerű lenne egy olyan helyet kialakítani, ahol esőben is találkozhatnak a fiatalok, akár egy esőbeálló padokkal, asztalokkal. Így megoldódhatna, vagy legalább enyhülhetne a játszótér problémája; hátha egy saját helyet inkább preferálnának a kamaszok, így a kisgyerekes családok szabadon használhatnák.

5. ÖSSZEGZÉS

A dolgozat megírása után úgy éreztük, hogy egy komplex problémakörbe nyerünk egy egészen kis betekintést. Ahhoz, hogy valóban megértsük a település lakóinak identitását, és az ipar változása okozta gondokat, több időre és több kutatásra lenne szükség, valamint a helyiekkel való szorosabb kapcsolat kialakítása is elengedhetetlen. Úgy gondoljuk, hogy Csingervölgynek évtizedekre lenne szüksége ahhoz, hogy újra olyan helyzetbe kerüljön, mint a bánya fénykorában.

Ez egy olyan terület, amiben rengeteg lehetőség rejlik, kár lenne veszni hagyni ezt az értéket.

6. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Végezetül szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek minket a dolgozat megírásában és háttérmunkálataiban.

Elsősorban a konzulenseinknek, akik az első perctől fogva segítették a munkánkat.

Név szerint: Szabó Julianna PHD, egyetemi tanár (BME Urbanisztika Tanszék)
Varga Imre, mestertanár (BME Urbanisztika Tanszék)
Szendrei Zsolt, doktorandusz (BME Urbanisztika Tanszék)
Dr. Csanádi Gábor, egyetemi docens (ELTE TáTK)

Külön köszönet jár Ajka Város Önkormányzatának, amiért lehetőséget biztosítottak a kutatásra. Továbbá szeretnénk megköszönni minden olyan személynek, akik az idejüket szánták ránk, hogy egy-egy interjúval segítették a munkánkat.

Név szerint: Venczel Antal, Ajka Város Építésügyi és Városgazdálkodási Iroda vezetője
Hornyák Attila, Ajka Város Főépítésze
Tóth Gergely, Ajka Város Stratégiai és fejlesztési referense
Schwartz Béla, Ajka város polgármestere
Paulik István, volt bányász
Czinger Sándor, „Életet az éveknek” Ajkai Nyugdíjas Klubok Egyesülete, elnök
Gerencsér Hilda, Csingervölgyért Egyesület elnöke
Paternics Mihály, Csingervölgy képviselője
Jusztinné Pap Georgina, a Családsegítő Szolgálat munkatársa

Mindenekelőtt pedig Csingervölgy lakóinak, akik a kérdéseinkre az interjúk során készségesen válaszoltak.

7. MELLÉKLETEK

1. Melléklet: Interjúk

Mikor?	Kivel?	Hol?	Kezdés időpontja (óra:perc)	Időtartam
2013.08.27/1	bányászati múzeum fiatal női dolgozója	Bányászati Múzeum	12:15	32 perc 58 mp
2013.08.27/2	idős bányász bácsi	Alsócsinger, Központi telep 14.	14:05	1 óra 10 perc
2013.08.27/3	Élmunkás telep kettő középkorú és egy idős hölgy lakója	Élmunkás telep	16:10	40 perc 50 mp
2013.08.28/1	Hornyák Attila, Tóth Gergely, Schwartz Béla, Venczel Antal	Ajka, Önkormányzati Hivatal	10:23	34 perc 24 mp
2013.08.28/2	középkorú házaspár	Alsócsinger, Központi telep 16.	14:11	38 perc 53 mp
2013.08.28/3	önkormányzati épületben lakó középkorú hölgy	Alsócsinger, Központi telep 12.	15:14	32 perc
2013.08.28/4	5 tagú család	Alsócsinger		
2013.08.28/5	idős nyugdíjas hölgy	Alsócsinger, Központi telep 10	15:50	30 perc
2013.08.28/6	fiatal hölgy	Viktortelep, játszótér	15:57	5 perc
2013.08.28/7	idős, nyugdíjas férfi	Viktortelep, Bányász utca	16:07	29 perc 25 mp
2013.08.28/8	fiatal férfi	Viktortelep, Gárdonyi Géza utca 21.		
2013.08.29/1	Paulik István, Czingler Sándor	Ajka	12:23	2 óra 04 perc
2013.08.29/2	középkorú házaspár a kriptonházsorból	Viktortelep, Feketegyémánt utca 30.	14:33	18 perc 20 mp
2013.08.29/3	idős nyugdíjas hölgy	Viktortelep, Feketegyémánt utca 80.	14:59	22 perc 52 mp
2013.08.29/4	közmunkás hölgy és egy fiatal hölgy	Alsócsinger, játszótér	17:09	33 perc 21 mp
2013.08.30/1	Gerencsér Hilda, Csingervölgyért Egyesület	Ajka, Sport utca 25., Civil ház	10:03	1 óra 54 perc
2013.08.30/2	Peternics Mihály, Csingervölgy képviselője	Ajka	12:47	25 perc 29 mp
2013.08.30/3	Hartinger Ottó	Ajkai Erőmű	13:11	9 perc 17 mp
2013.08.30/4	Családsegítő szolgálat egy hölgy munkatársa	telefonos interjú	14:35	8 perc 26 mp

2. Melléklet: Ingatlantáblázat

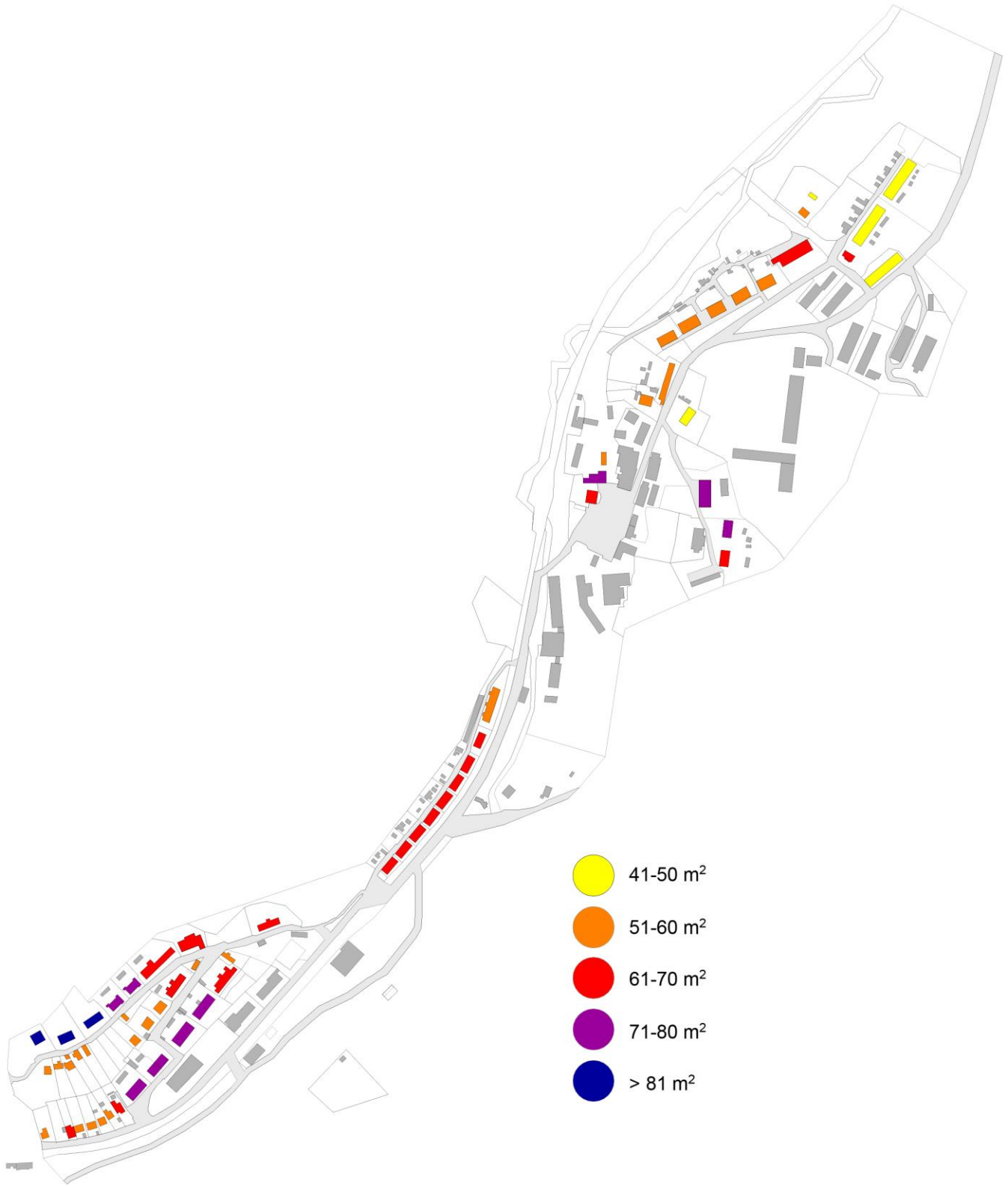
1	Leírás	Ár (Ft)	Épület- állapot	Panel/ Tégla	Státus	Méret (m²)	Szoba- szám	M² ár (Ft)	Címek, megjegyzések
2	Ipari épületek								
3	Csarnok, fémipari tevékenység (kiadva)	15 000 000	jó	-	-	400	-	37 500	
4	Csarnok, fémipari tevékenység	30 000 000	jó	-	-	600	-	50 000	
5	Lakatosműhely 135 m²+ 100 m² raktár	22 500 000	jó	-	-	235	-	95 745	
6	Csarnok, daruzott	30 000 000	jó	-	-	600	-	50 000	
7	Családi házak és lakások								
8	Két és fél szobás családi ház	csere	közepes	tégla	középső	90	2,5		
9	1. emeleti (garázs+konyhakert) (Élmunkás)	2 300 000	közepes	tégla	alsó	54	2	42 593	
10	Földszinti	4 160 000	közepes	tégla	középső	47	2	88 511	Feketegyémánt u 90
11	Földszinti (garázs)	7 990 000	kiváló	tégla	középső	87	2,5	91 839	Központi telep
12	Földszinti (árverezés alatt)	2 500 000	rossz	tégla	alsó	46	2	54 348	
13	Ajka többi része								
14	Ajkarendek:								
15	1. emeleti (garázs)	7 500 000	közepes	tégla	középső	79	3	94 937	Korányi Frigyes u 6
16	Padragkút:								
17	Földszinti	3 400 000	közepes	tégla	alsó	44	1,5	77 273	Padragi út 168
18									
19	Ajka:								
20	„A lakás jogi eljárás alá van vonva”	2 990 000	rossz	panel	alsó	54	2	55 370	Ifjúság u
21	2. emeleti (tízemeletesben, „a tó környékén”	3 900 000	jó	panel	középső	37	1,5	105 405	
22	1. emeleti (tízemeletesben)	4 500 000	közepes	panel	középső	36	1,5	125 000	Kohász u 2
23	2. emeleti	4 600 000	jó	panel	középső	32	1+3,5	143 750	Fő út-Béke u sarok
24		4 800 000	közepes	panel	középső	36	1	133 333	
25	4. emeleti	4 900 000	közepes	panel	középső	32	1	153 125	Verseny u
26	3. emeleti („felújítandó”)	5 170 000	közepes	panel	alsó	53	2	97 547	Túzóltó u 5
27	3. emeleti	5 775 000	közepes	panel	középső	55	2	105 000	Kossuth u 13
28	2. emeleti	5 800 000	közepes	tégla	középső	55	2	105 455	Mikes Kelemen u
29	4. emeleti	6 000 000	jó	tégla	középső	54	2	111 111	Újélet u
30	4. emeleti	6 200 000	közepes	panel	középső	54	2	114 815	Futó u 2
31	Földszinti	6 300 000	közepes	tégla	középső	66	3	95 455	Móricz Zsigmond u 2
32	1. emeleti (frissen felújítva)	6 540 000	közepes	panel	középső	42	1,5	155 714	
33	Földszinti, felújítva	6 800 000	jó	tégla	középső	56	2	121 429	Kohász u 1
34	magasföldszinti	7 600 000	közepes	panel	középső	65	1+2,5	116 923	„Városközponttól 500 m-re”
35	2. emeleti	8 500 000	jó	tégla	középső	55	2	154 545	(ablakból látszik a p.m.hiv.)
36	2. emeleti (új nyílászárók, kis felújítás kell)	9 000 000	közepes	panel	középső	70	1+3,5	128 571	Hét vezér u
37	Földszinti	9 005 000	kiváló	tégla	középső	60	2,5	150 083	Szent István u 59
38	3 lakásos társasházban kétszintes (garázs)	9 300 000	kiváló	tégla	felső	63	1+2,5	147 619	Gergőföldi u
39	2. emeleti	9 600 000	jó	tégla	középső	54	2,5	177 778	Sport u
40	1. emeleti, 1942-ben épült ötlakásos	10 500 000	kiváló	tégla	középső	68	2,5	154 412	Újélet u
41	Négyes társasházban emeleti (garázs)	11 000 000	jó	tégla	középső	74	2,5	148 649	Kandó Kálmán lakótelep
42	2. emeleti	12 010 000	kiváló	panel	középső	69	1+3,5	174 058	Szabadság tér
43	1. emeleti („AZ ÁR IRÁNYÁR!”)	15 700 000	közepes	tégla	középső	67	1+2,5	234 328	Sport u 12
44	Földszinti, 1942-ben épült ötlakásos	25 000 000	kiváló	tégla	felső	114	3,5	219 298	Újélet u

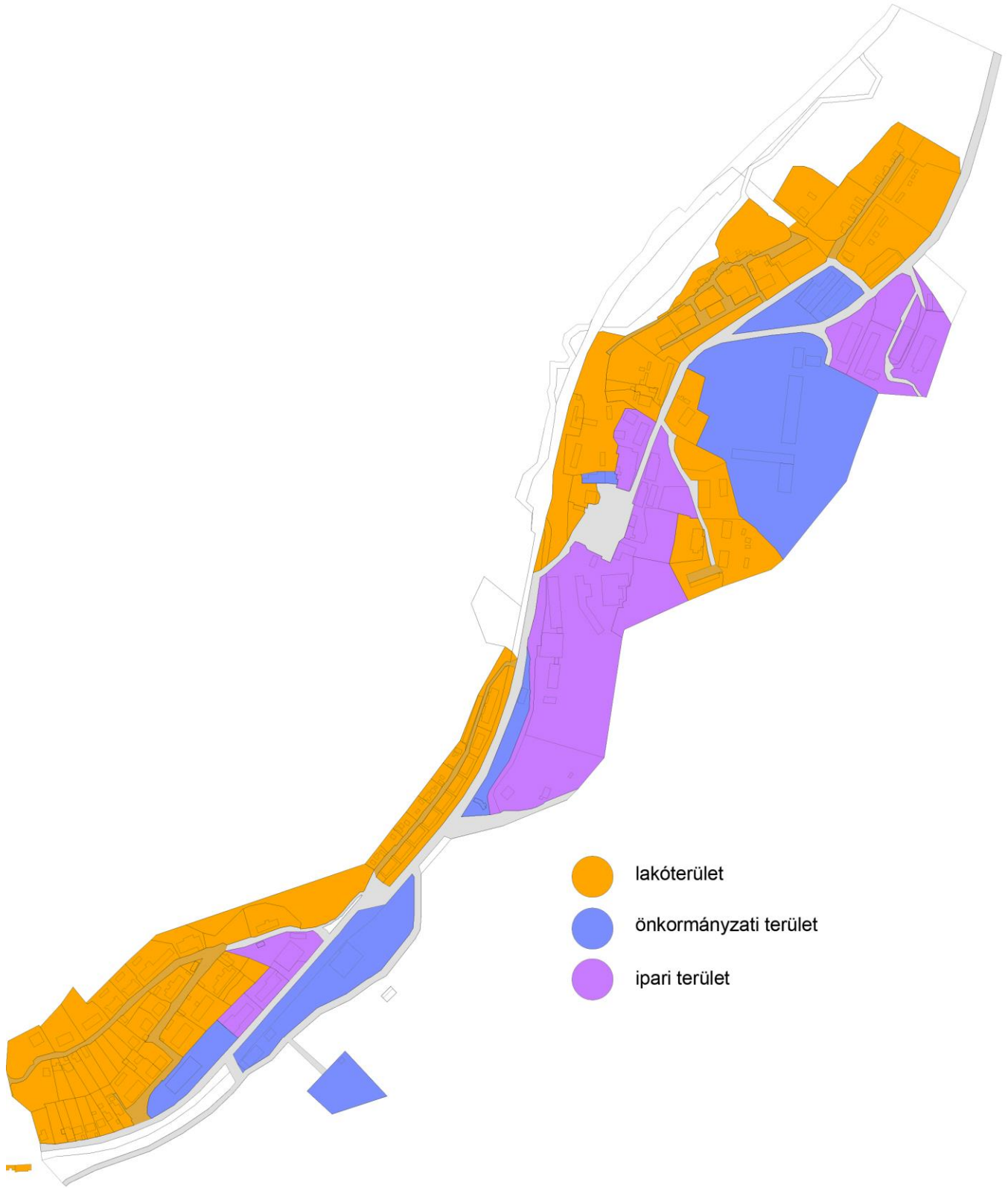
3. Melléklet: Térképek

4. térkép: Csingervölgy jelenlegi épületeinek státusa

5. térkép. Csingervölgy jelenlegi lakóházainak mérete ötfokú skála szerint

6. térkép. Csingervölgy területfelosztása

7. térkép. Csingervölgy jelenlegi viszonyai

8. térkép. Csingervölgy eladó ingatlanai (2013.10.22.)

8. IRODALOMJEGYZÉK

- Ajka Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája 5.0 verzió, Ajka Város Önkormányzata, Munkatársak: Közép-Pannon Regionális Fejlesztési Zrt, EX ANTE Tanácsadó Iroda, Budapest, 2008 május
- Csóka Ferenc: Ajkacsinger története, kézirat, 1956
- Gerencsér Dezsőné: Az ajkacsingervölgyi szénbányászat és település története a kezdetektől 1960-ig, Szakdolgozat, Pécs, 1999
- Gerentsér Imre - Tóth Ákos: A szénbányászat visszafejlesztésével kapcsolatos szociális és foglalkoztatási problémák kezelése. In: Munkácsy Ferencné (szerk.): Foglalkoztatás, szociális gondok. Budapest, 1997, Struktúra-Munkaügy Kiadó
- Germuska Pál: Indusztria bővületében, 1956-os intézet, Budapest, 2004
- Germuska Pál: Válságkezelési utak a magyarországi szocialista városokban. Szerkezetváltás Tatabányán és Ózdon 1990 és 2000 között. In Rainer M János - Standeisky Éva (szerk.): Évkönyv 2002[b] X. Budapest, 1956-os Intézet
- Giay Frigyes: Ajka, Építésügyi Tájékoztató Központ. Budapest, 1990
- Kistérségek a Közép-Dunántúlon, 2009, Központi Statisztikai Hivatal, 2011. május
- Körner Zsuzsa: A telepszerű lakásépítés története Magyarországon 1850-1945-ig, TERC Kereskedelmi és Szolgáltató Kft, Budapest, 2004
- Kvale, Steinar: Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba, Jószöveg Műhely, 2005
- Markos György: Ajka, a bauxitváros. Gazdasági és településföldrajzi tanulmány, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967
- Meggyesi Tamás: A 20. század urbanisztikájának útvesztői, Budapest, 2005
- Musil, Jiri: Lakásszociológia, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974
- Nagy Lajos: A felsőcsingeri bányász lótelep története, Kézirat, Ajka, 2004
- Rechnitzer János: Területi stratégiák, NORDEX KFT. DIALOG CAMPUS KIADÓ, 2001
- Siskáné dr. Szilasi Beáta: Bányásztelepülések fejlődése ausztriai és magyarországi példák alapján, Miskolci Egyetem, Társadalomföldrajz Tanszék
- Szirmai Viktória: Közép-európai új városok az átmenetben. In Kárpáti Zoltán (szerk. és bev.): Társadalmi és területi folyamatok az 1990-es évek Magyarországon. Budapest, 1997, MTA Társadalmi Konfliktusok Kutató Központja.
- Szirmai Viktória: „Csinált” városok, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988
- Szvirček Ferenc: Bányáskönyv
- Tomózer József: Csingervölgy története, csingervölgyi történetek, Csingervölgyért Egyesület, Ajka, 2011
- Vadász Endre: A szénbányavállalatok felszámolása, Bányászati és Kohászati Lapok, 2000/4. sz.
- Vidor Ferenc: Urbanisztika (tanulmánykötet) Bevezető tanulmány, Gondolat Kiadó, Budapest, 1979.
- Wenzel Gusztáv: Magyarországi bányászat kritikai története, MTA, Budapest, 1880

8.1. INTERNETES FORRÁSOK

- http://alfahir.hu/teljesen_tonkremegy_a_mal_zrt (2013.10.01.)
- <http://mno.hu/ahirtvhirei/elrendelte-a-mal-zrt-felszamolasat-a-birosag-1141745> (2013.10.01.)
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Ajkai_v%C3%B6r%C3%B6siszap-katasztr%C3%B3fa (2013.09.29.)
- http://hu.wikipedia.org/wiki/MAL_Magyar_Alum%C3%ADnium_Termel%C5%91_%C3%A9s_Kereskedelmi_Zrt. (2013.09.29.)
- http://hvg.hu/kkv/20130208_Benyujtotta_a_banyabezarasi_tervet_a_Mal
- <http://armin.riethmuller.hu/> (2013.10.07.)
- <http://www.euroinvest.hu/hu/early-years> (2013.10.07.)
- <http://www.nport.hu/hirek/helyi-hirek/szenbanyaszat-szamos-tenyezo-all-az-ujranyitas-utjaban-320277> (2013.10.10.)
- <http://www.vkajka.hu/muzeumweb/index.html> (2013.10.16.)
- <http://www.fortepan.hu/?view=query&lang=hu&q=ajka&x=9&y=2>
- <http://www.bercsenyi-ajka.sulinet.hu/belsolap/isktortenet.html> (2013.10.18.)
- <http://geography.hu/mfk2006/pdf/Sisk%E1n%E9%20Szilasi%20Be%E1ta.pdf> (2013.10.19.)
- <http://mtva.hu/hu/sajto-es-fotoarchivum/2166-75-eve-ajkan-uezembe-helyeztek-a-vilag-első-kriptongyárat> (2013.10.19.)
- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Csingerv%C3%B6lgy> (2013.10.09.)
- <http://veol.hu/hirek/az-ajkai-szenbanyaszat-bolcsojetol-az-armin-aknai-banyaszati-muzeumig-1311206> (2013.10.23.)
- <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/veszprem-kistersegek/veszprem-kistersegek09.pdf> (2013.10.22.)